

אסור לקרות קריאת שמע כנגדו, ומי רגלים עצמן שנשפכו, אם נבלעו, מותר לקרות כנגדן, ואם לא נבלעו, אסור.

רבי יוסי אומר, האיסור לקרות כנגדן הוא רק כל זמן שמטפחין.

ודנה הגמרא: מאי "נבלעו" ומאי "לא נבלעו" דקאמר תנא קמא? — אילימא "נבלעו" היינו דאין מטפחין, ו"לא נבלעו" היינו דמטפחין, ועל כך אתא רבי יוסי למימר "כל זמן דמטפחין" הוא דאסור, הא רשומן ניכר שרי, אם כן אין כאן מחלוקת, כי דברי רבי יוסי היינו דברי תנא קמא, כי שניהם סוברים שהאיסור רק במטפחין.

אלא בהכרח כוונת תנא קמא להתיר רק ב"נבלעו" משום דאין רשומן ניכר, והאיסור ב"לא נבלעו" הוא משום דרשומן ניכר.

ואתא רבי יוסי לחלוק ולמימר שרק כל זמן שמטפחין הוא דאסור. הא רשומן ניכר,

שרי. ונמצא שנחלקו בנידון דלעיל, מהו שיעור האיסור של מי רגלים.

דוחה הגמרא: לא! דכולי עלמא רק כל זמן שמטפחין הוא דאסור. הא רשומן ניכר, שרי.

והכא, בטופח על מנת להטפח איכא כה-ב בינייהו. תנא קמא סובר שרק אם המי רגלים במצב של טופח על מנת להטפח אסור לקרות לפנייהם, ואילו רבי יוסי מחמיר וסובר שגם כאשר נבלעו יותר והם רק טופחים, אך אין בהם כדי להטפח דבר אחר, אסור.⁽⁴⁷⁾

שנינו במשנה: ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה.

דנה הגמרא: לימא, האם יש לנו לומר, כי תנא, שנינו כאן, סתמא דמתניתין כרבי אליעזר, דאמר זמן קריאת שמע הוא רק עד הנץ החמה.

47. כך פירש רש"י. והיינו שבהוה אמינא רבי יוסי מיקל, שרשומן אינו אסור עד שיהיו מטפחין, ולמסקנא החמיר ואוסר בטופח אף שאינו מטפח. וכן ביאר הרא"ש ופסק כתנא קמא שרק מטפח אוסר, וכתב הב"י [פב] כי אע"ג שלשון רבא משמע כרבי יוסי, הבין הרא"ש שמסקנתו כתנא קמא, שהרי אמרו "לא דכו"ע וכו" ומשמע שלא ניחא להעמיד את הכרעת רבא כרבי יוסי, ובהכרח שלמסקנא "מטפחין" היינו רק בטופח להטפח, כתנא קמא.

אולם הרמב"ם [ק"ש ג ז] נקט שגם טופח גרידא אוסר, וביאר הב"י שפסק כתנא קמא, והבין שלמסקנא "לא נבלעו" היינו טופח אף שאינו מטפח, ורבי יוסי הקיל וסבר שרק

מטפח אסור, ונמצא שבין בהוה אמינא ובין במסקנא תנא קמא מחמיר מרבי יוסי, אלא שהוה אמינא שרבא כרבי יוסי, ומסקינן שכוונתו כתנא קמא.

והגר"א תמה שלא מצינו "לימא כתנאי" כזה, שהדין נשאר תלוי במחלוקת, ורק הופכים את השיטות שיהא הדין כהלכה, ולכן ביאר כביאור הב' [הג"ל] שהוה אמינא שנחלקו אם רשומן ניכר אוסר או רק מטפחין, ומסקינן שנחלקו בטופח להטפח, והאוסר ברשומן ניכר סבר כתנא קמא, [וגם האוסר במטפחין סבר כתנא קמא אלא שברשומן ניכר כולם התירו], ודעת הרא"ש שלשון רבא כרבי יוסי, ואילו הרמב"ם סבר שרבא לא עסק במחלוקת זו, ופסק כרבי [תנא קמא].

דוחה הגמרא: **אפילו תימא הלכה כרבי יהושע**, שזמן קריאת שמע נמשך עד שלש שעות ביום, ו**דלמא** העצה להתכסות במים ולקרא נאמרה למי שרוצה לקורא **כותיקין**.

דאמר רבי יוחנן, ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. (48)

שנינו במשנה: **ואם לאו יתכסה במים ויקרא.**

מקשה הגמרא: הרי המים מפסיקים רק בין הערוה לעיניו, (49) ואיך יקרא קריאת שמע, והרי עדיין **לבו רואה את הערוה**, והוא בכלל האיסור של "לא יראה בך ערוות דבר". (50)

48. רבינו יונה [ד ב בדפי הרי"ף] הוכיח מכאן שלכתחילה יקרא לפני הנץ [גם לרבי יהושע שזמנה עד ג' שעות], אפילו אם מפני כך לא יוכל להסמיך גאולה לתפלה, כי מפסיק כשעולה ומתכסה. וראה בהערה 50 שהגר"א נקט שהקורא כותיקין גם מתפלל במים. ובכה"ל [נח ד"ה ומצוה] העלה מכך שהזהיר לקרא כותיקין מותר להתפלל ביחידות אם אינו יכול להתפלל אז במנין, ובשיח הלכה הביא שהגר"ש אלישיב נקט שקורא רק ק"ש, ואח"כ מתפלל בציבור עם ק"ש וברכותיה, וראה עמק ברכה [עמ' ח].

49. רבינו יונה ביאר שקושית הגמרא רק על לבו ולא על עצם ראיית הערוה בעיניו, כי אף שמים צוללים אינם מסתירים את הערוה מעיניו, מכל מקום הם חוצצים ביניהם, אך הלב נמצא עמה במקום אחד [ולכן כתב שבמים צוללין צריך הפסק בבגד או בחבוק זרועותיו בין לבו לערוה, ובמקור חיים תמה שנעמיד את המשנה בחובק].

וגם הרשב"א כתב כן, והוסיף ש"עיניו חוץ למים ומסתכל בחוץ", ודקדק הב"י [עד – ה] א. שאע"פ שיכול לראותה, אם חצץ מותר. ב. שאם עוצם עיניו או מחזיר פניו, אף שהם במקום אחד, מותר, כי עיקר האיסור הוא משום "ראיית" העין [חוץ מערות עצמו שאיסורה משום גילוי פמ"ג משב"ז עד א, באופן]. ודחה המג"א [עה ט] שההתר רק כשהערוה מכוסה, ולא במגולה.

ובדרכי משה למד מדבריהם שאם לבו חוץ למים, אפילו הם צוללין מותר. ותמה הפרי חדש [עד ג] שהרי רק האיסור בעיניו תלוי בראיה בפועל, וכיון שמביט לחוץ מותר, אך לבו כיון שבמים צוללין רואה ערוה, יאסר. ויתכן שראית הלב אינה נמדדת כראית עין וחציצה גרידא מפסקתה, וראה הערה 59.

ובפמ"ג [משב"ז עד א, אמור] העלה מכאן שאף אם כיסוי המים אינו מועיל להסתיר מראית לבו ועיניו, גורם שתחשב כערוה מכוסה, שהרי דעת הש"ך [יו"ד ר הובא כד 19,79] שבמגולה אסור אפילו כשאינו רואה. והיינו אף אם אסור ערוה גם בעוצם עין, ואינו תלוי בראיה אלא בגילוי, כיון שהמים נחשבים כיסוי, אלא שראית העין היא חיבור למקום הערוה, ואוסר, כמבואר בהערה 55.

50. רש"י פירש שכל אבר שאין דרכו לראות את הערוה בכלל האיסור, וביאר הצ"ח שמקורו מקושיית הגמרא על לבו, שהרי יתכן לבאר ש"יתכסה במים" רק עד לבו, והמים יחצצו בין לבו לערוה כמו שחוצצין לעיניו, ובהכרח שהאיסור בכל אבר ואפילו עקבו, [ולמסקנא דעת רש"י שזה וזה מותרין].

והגר"א [עד ד] כתב שאי אפשר להעמיד את משנתנו בלבו חוץ למים, שהרי העמידוה בקורא כותיקין, וכיון שצריך לסמוך גאולה לתפלה, בהכרח לבו במים, כי בתפלה חייב לכסות לבו. והעמיד את דברי רש"י על הגמרא להלן, כמבואר בהערה הבאה.

מתרצת הגמרא: **אמר רבי אלעזר, ואי תימא רבי אחא בר אבא בר אחא משום רבינו: ההיתר להפסיק במים עכורין שנו, משום דדמו כארעא סמיכתא, ומועילים שלא יראה לכו את ערוותו.**⁽⁵¹⁾

תנו רבנן: **מים צלולין ישב בהן עד צוארו וקורא, ויש אומרים עוכרין ברגלו.**

מקשה הגמרא: **ותנא קמא שאמר "ישב בהן עד צוארו וקורא", הרי המים מפסיקים רק בין הערוה לעיניו, ואיך יקרא קריאת שמע, והרי עדיין לכו רואה את הערוה.**

מתרצת הגמרא: **קסבר לכו רואה את הערוה, מותר.**

ועדיין מקשה הגמרא: **הרי עקבו רואה את הערוה.**⁽⁵²⁾

מתרצת הגמרא: **קסבר, עקבו רואה את הערוה, מותר.**

אתמר: **עקבו רואה את הערוה, מותר.**⁽⁵³⁾

עקבו נוגע בערוה — **אביי אמר אסור, רבא אמר מותר.**

רב זביד מתני לה **להא שמעתא הכי, כמו שהובאה לעיל.**

ואילו **רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי:**

עקבו נוגע בערוה — **דברי הכל אסור.**

אך אם עקבו רק רואה את הערוה — **אביי אמר אסור, רבא אמר מותר.** וטעמו של

והגר"א [עד א] נקט שעל קושיא זו נסובים דברי רש"י [ד"ה "והרי לכו", וראה רש"י שגרס "והרי עקבו"], ולכן פירש שכל אבר אסור, וכוונתו שעקבו חמור מלכו כי אין דרכו לראות את הערוה.

ולדעת תוס' [ד"ה והרי] שהחמירו בלכו יותר מעקבו, ביאר [שם ד] שקושיית הגמרא למה דקדק התנא לומר שישב במים עד צוארו, והיינו שיהא לכו בחוץ ויחצצו המים בינו לערוה, והרי עדיין יהא אסור משום שעקבו רואה את הערוה. וראה עוד במהרש"א צ"ח ופמ"ג [משב"ז עד א, ולכו].

53. הראשונים כתבו שהוא הדין לשאר האברים הרואים את הערוה, ונקטו עקבו שהוא חמור יותר, כי הוא נגד הערוה, וגם לפעמים מעקם רגלו ונכנס תחתיה ממש [רא"ה ריטב"א ותוס' רא"ש], ועיין בהערה הקודמת.

51. בה"ל [עד ד"ה ואם] ביאר שמים עכורים נחשבים כדבוקים לגופו, ולכן הם חוצצים יותר מלבישת חלוק בלא מכנסיים.

והמג"א [ד] כתב שעצה זו מועילה רק לרוחץ במים שיש בהם עפר, אך המ"ב [ס"ק יא] הביא שהאור זרוע כתב שגם הרוחץ בגיגית יכול לנענע את המים ולעכב את הראיה, וראה פמ"ג שלדעת הדרושה [יו"ד ר] כשרוחץ בכלי נחשב כלובש חלוק, ואין ערוותו גלויה, ואין צריך מים עכורין. ובערוך השלחן כתב שהרוחץ בסבון מימיו עכורין.

52. הקשה תוס' הרא"ש הרי הגמרא כבר תירצה שאפילו לכו רואה את הערוה מותר, ולמה שבה להקשות מעקבו, וביאר שבהוה אמינא סברו שעקבו חמור מלכו, כי כרסו מפסיק ללכו, אך העקב מכוון נגד הערוה, ורואה, ובתירוצו נקבע שלכו חמור מעקבו].

רבא משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת

והלכתא: נוגע אסור, רואה מותר. (54)

מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, (56) ערוה
בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה.

וביאר את טעמי הדינים: צואה בעששית
מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, משום

אמר רבא: צואה בעששית כלי זכוכית (55)

וסומא או בלילה מותר, ואינה כצואה שמקום
הראוי לראות אסור אף שאינו רואה בפועל.
והיינו כדעת הרא"ש שבערוה נאמר "לא יראה"
ואילו איסור צואה משום "מחניך קדוש" ותלוי
במקום.

והמרדכי [עו] וב"ח אסרו גם לסומא והשוו
דין ראייה בצואה ובערוה, והיינו כשיטת
הרשב"א שגם איסור צואה מ"לא יראה" ובכל
זאת אוסרת בלילה [ראה מג"א עה ט, והחזו"א
טז ז הוכיח מאיסור לבו אף שאינו רואה, וראה
ביהגר"א עה יב וחי' אדם ד ג ששיעור האיסור
כפי שיכול לראותה ביום].

ולכאורה לדעתו לא תועיל מחיצת זכוכית
אלא כיסוי, ותימה על מש"כ הפמ"ג שגם
הרשב"א מודה שדי במחיצה מצד אחד, ובהכרח
שאיסור ראייה צואה הוא רק משום שכוללת את
הצואה במחנהו, ומחיצה מועילה להפסיק
ביניהם, ונמצא שמחיצת זכוכית מועילה יותר
מחילוק רשות, ודוחק.

ושמא סברו שלהרשב"א ערוה אינה משום
"ראיה", אלא משום גילוי ערוה, ולכן די בכיסוי,
אך ראייה היא חיבור למקום הערוה ולא מועיל
לה כיסוי, ולפיכך בכיסוי מים ועששית אם
מסתכל ורואה אסור, ואם עוצם עיניו מותר,
ובצואה מותר כי תלוי רק בראייתו ולא בגילויה.
[וראה חזו"א שם לגבי משקפיים], וע"ע
בהערות 16, 49, 59.

56. הרמב"ם [ק"ש ג טז] כתב שצואה מאחורי
זכוכית מותר לקרות "בצדה", ואילו לגבי כפה
כלי עליה נקט שמוותר לקרות כנגדה, שהיא
קבורה. ויתכן שדעתו כי ראייה כנגד פניו כוללת

54. תוס' [ד"ה והלכתא] כתבו שעקבו נוגע
אסור כי גזרו שמא יגע בידיו, וביאר הב"י שאם
יגע בידו יבא להרהור ואז אסור לקרא. ומשמע
שעצם נגיעת העקב אינה אוסרת כלל, ואכן הב"י
נקט שהאיסור רק אם העקב נוגע בגיד, אך אם
נוגע בכיס מותר, כיון שאפילו אם יגע בו בידיו
לא יבא להרהור, [ומשמע שאם נגע בידיו,
אסור].

והרשב"ץ כתב שנגיעת העקב עצמו אסורה
משום לא יראה, כיון שאין דרכו ליגע בערוה,
וגם היא מביאה לידי הרהור, והוא הדין לשאר
אבריו, שאם נוגעים בערוה אסור לקרא משום
הרהור. ולטעמו הראשון אף הנוגע בכיס אסור,
שהרי אף שאינו מביא להרהור, אסור ב"לא
יראה" כערוה גמורה. והחזו"א [טז א, ו] העיר
שהרי ערוותו נוגעת בבשר [אפילו של] חברו
אסור [כד ב, ו] וכ"ש כשנוגעת בעקבו. וצידד
שכאן מדובר בעקבו נוגע בערות חברו, ודוקא
באשתו או בנוי, כי בחברו אסור גם בעקבו נוגע
ממתניו ומטה, [וראה מג"א ופמ"ג עד ט]. אך
דחה, שנחלקו רק בנוגעת בבשר עצמו שקל
יותר. והעלה מכך [שם י] שאם הכיס נוגע בבשר
חברו שניהם אסורים, כי אף אם נגיעת עקבו
בערות עצמו אינה אוסרת, נגיעת ערוותו בחברו
אוסרת משום הרהור.

55. רש"י פירש "מחיצת זכוכית או קלף דק
מפסיק והיא נראית", ודקדק הפמ"ג [משב"ז
הקדמת עט ה'] שדי במחיצת זכוכית מצד אחד,
ואין צריך שתקיף את הצואה מכל צדדיה,
וממה שהוסיף רש"י "והיא נראית" משמע
כהב"י [עה] שבערוה רק ראייה בפועל אוסרת,

אמר אביי: אם יש במקומו צואה בשיעור כל שהוא, ורוצה לקרות קריאת שמע, מבטלה ברוק.

אמר רבא: וצריך לכסותה ברוק עבה.⁽⁶⁰⁾

אמר רבא: צואה בגומא מניח מנדלו עליה

דצואה נאמר בה "וכסית את צאתך" ולכן בכסוי תליא מילתא,⁽⁵⁷⁾ והא מיכסיא.⁽⁵⁸⁾

ואילו ערוה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה, כי "ולא יראה בך ערות דבר" אמר רחמנא, והא קמתחזיא.⁽⁵⁹⁾

אע"פ שנראית, וסופו מלמד שיהא מחנהו קדוש, ולכן בד' אמותיו אוסרת אף מאחוריו ואינה נראית, ונמצא שגם לדעתו כל זמן שהצואה מכוסה נחשב מחניך קדוש אף שנראית.

59. בפמ"ג [משב"ז עד א, ולבן] תמה אם ראית ערוה בעששית אסורה למה כסוי המים מועיל כשלבנו בחוץ, והעלה מכך שרק ראיית עיניו אסורה בעששית, כי היא מה"ת, אך ראיית לבו שאיסורה דרבנן מותרת כנגד ערוה בעששית [וכן בעוצם עיניו — א"א ה].

ובשו"ע הגר"ז כתב כי אע"פ שעצימת עינים לא מועילה כשהערוה כנגדו [לדעת הב"ח בהערה 55], מועילה לערוה בעששית או במים, כי כיסויה מועיל שלא תהיה במחנהו ולא תאסר אלא מדרבנן. ולכאורה מלשון הגמרא משמע כי גם אחר כיסויה העששית איסורה מה"ת מ"לא יראה", ומשמע כמבואר לעיל שאיסור בגילוי וראיה מחברתו על אף הכיסוי. אולם מלשון הב"ח משמע שהשוה ערוה לצואה גם לענין "מחניך קדוש", ולכן בלא כיסוי אסורה אפילו בעצימת עינים, אך בכיסוי עששית יצאה ממחנהו ותלויה רק בראיה בפועל.

60. הרא"ה ביאר שמועיל לכסותה שלא תראה, ומשום כך גם מים עכורים מועילים, [אך צוללים לא], ואף שכיסוי חרס אינו מועיל, הרי אלו מחוברין לה כעפר [וראה בהערה 21 שעפר מועיל לבטלה, ויתכן שטעם זה נצרך כשהוא רק מצד אחד, ועי' פמ"ג משב"ז פז א]. והרשב"ץ צידד שגם רוק צלול מועיל לכסוי,

ב"מחניך", ומחיצה אינה מועילה להרחקה אלא מראיה בעלמא.

וראה ב"י [פג] שמחיצה פחות מעשרה מתרת לקרות כנגד בית הכסא, ככפיית כלי על צואה, ותמה הפמ"ג [משב"ז א] שרק כיסוי נחשב כקבורה, אך למחיצה צריך י"ט.

57. כתב המג"א [עו א] שכפית כלי לא מועילה במקום ריח רע, אפילו לדעת הסוברים שמחיצה מפסקת בו, והרחבנו בזה בהערה 21

58. בראש יוסף ביאר שגרסתנו כהרשב"א [בהערה 14] שיש בצואה איסור "לא יראה" אלא שגילתה התורה ב"וכסית" שדי בכיסוי כדי להתירה, אף שנראית דרכו. והיינו בפמ"ג שגדר איסור "לא יראה" הוא שכל ראייתו נכללת ב"מחנהו", כי אילו הוה איסור בפני עצמו, הרי יתכן שהכיסוי אינו נועיל אלא להפקיע מ"מחניך" אך עדיין רואה.

אולם הרי"ף גרס "והיה מחניך קדוש אמר רחמנא והא איכא", והיינו כדעת הרא"ש [שם] שאיסור צואה הוא רק משום "מחניך קדוש" ואין בה משום "לא יראה" [וכ"כ בפמ"ג משב"ז הקדמת עט ב,ה] ותמה, שהרי גם לדעת הרא"ש צריך לגילוי התורה מ"וכסית" ללמד כיסוי כלי מועיל אף שלא הוציאה מאותו מחנה, ואמנם בפמ"ג [א"א עו א] צידד שצריך לכפות כלי שחולק רשות לעצמו, והוא בשיעור אמה על אמה ברום שלש אמות.

אך הפרי חדש [עט] ביאר שהרא"ש נקט שתחילת בפסוק "וכסית" מלמד שמכוסה מותרת

וקורא קריאת שמע, (61)

דבוקה בסנדלו מאי, (62) תיקו, (63)

בעא מר בריה דרבינא: אם היתה הצואה

אמר רב יהודה: נכרי ערום אסור לקרות

והעובי נצרך למנוע את הריח [כי מכוסה נחשב כיש לו עיקר, וכ"כ המכתם], ודחה שרק עששית צלולה נחשבת הפסק, אך רוק צלול בטל לצואה ואינו כיסוי, ובלבושי שרד [למג"א עו ט] העיר שנמצא כי אף שלענין ראייה ערוה בעששית חמורה מצואה — לענין כיסוי, מים צלולין מועילים לערוה ולא לצואה. וכבר בארנו [בהערות 55,49] שהאיסור בערוה הוא הגילוי, ולכן כיסוי מועיל בה יותר, אך הראייה בה גורמת חיבור למקומה, וכאילו גלויה, ולכן חמורה מצואה.

61. רבינו יונה גרס "פורס סנדלו" וביאר שחידושו של רבא שאפילו אם הצואה נוגעת בסנדלו מותר.

והריטב"א [בסמוך] נקט שרבא לא עסק בנוגעת, ולכן ביאר שיש בדברי רבא שני חידושים: א. שהתיר אע"פ שכל גופו עומד על הצואה [והוא אמינא שהוא גופא הכיסוי, ואינו חוצץ מ"מחניך"]. ב. שהסנדל מועיל ככיסוי אף שאינו קבוע ועומד להנטל.

והרא"ש כתב שחידושו שהסנדל נחשב כיסוי ואינו בטל לגופו, וכתב המ"ב [עו ד] שאילו בטל נמצא מכסה ברגל יחיפה ואין גופו חשוב כיסוי, והיינו אף למ"ד שצואה מכוסה על ידו מותר, כי אם אינו מכוסה לגבי הרגל, אין כיסוי כלל, וראה בסמוך.

62. הריטב"א ביאר שהנדון בדברי רבא, אם התיר אף כשהוא עצמו הכיסוי משום שמכסה את מקום הגומא, אך כשנוגעת בסנדלו וגופו עליה נחשבת ב"מחניך", או שהתיר משום שהצואה מכוסה כראוי, והוא הדין גם כשדבוקה בסנדלו.

ולדעת הרא"ש יתכן שהנידון להפך, אם

טעמו של רבא משום כיסוי הצואה, ולפיכך אם נגעה בו ובטל לגופו אינו נחשב כיסוי לחצוץ, או שכיסוי הגומא מועיל שיהא "מחניך קדוש" ואין חילוק אם נוגעת או לא.

והרמב"ם [ק"ש ג יא] פסק מספק לחומרא, ונקט שהנדון בנוגעת בסנדלו, אף שלא נדבקה בו, וביאר הט"ז [עו א] דהיינו דוקא בסנדל שהוא מלבוש האדם, אך עששית נחשבת כיסוי אף שהצואה נוגעת בה.

ורבינו יונה ביאר שגם אם נוגעת בסנדלו מותר [כי הסנדל מכסה את מקום הגומא, ולא את הצואה בלבד], והספק הוא שמא כשנדבקה ממש, אסור וכסברת בעה"מ שהספק רק כשמהלך, כי הצואה מתגלית בדרך הלוכו.

וכתב המג"א [ס"ק ו] שלבעה"מ ורבינו יונה מובן למה דנו בסנדל שמתגלה, אף שצואה על בגדו ומכוסה מותר [וכדלעיל הערה 3]. ולשאר הביאורים, בבגדו מותר, כסברת הרא"ש שרק סנדל בטל לגוף, משא"כ בשאר בגדים, ובאליהו רבה כתב שסנדל נעשה גרף של רעי, ובאשל אברהם [בוטאטש] כתב שכיון שדרכו לדרוך גם על צואה, נחשבת כצואה במקומה שלא מועיל בה כיסוי, וראה פמ"ג [משב"ז עו א] שהשוה כל בגד לסנדל.

63. הטור פסק שאם סנדלו נוגע בצואה אסור [ולא הזכיר שמתגלית בהלוכו], ותמוה שהרי הכריע כהרי"ף והרא"ש שפסקו כרב הונא שהתיר בצואה מכוסה אפילו על בשרו ממש, ולמה על סנדלו אסור. ומסתבר שביאר כהריטב"א והרא"ש שהצד לאסור משום שכל גופו על הצואה בגומא, ואם נגעה [ובטל הסנדל] נחשב כיחף והצואה ב"מחניך", משא"כ על מקצת בשרו ומכוסה.

קריאת שמע כנגדו. (64)

שואלת הגמרא: מה איריא למה נקט דין זה דוקא בכברי, והרי אפילו ישראל ערום נמי אסור לקרות כנגדו?

מבארת הגמרא: ישראל ערום פשיטא ליה לרב יהודה דאסור לקרות כנגדו, אלא נכרי ערום איצריכא ליה להשיענו שאסור לקרות כנגדו, כי מהו דתימא הואיל וכתוב בהו [לגבי הגויים, ביחזקאל כג כ]: "אשר בשר המורים בשרם", אימא שלענין אמירת דבר שבקדושה נחשבת ערוותו כערוות חמור בעלמא הוא ומותר לקרא כנגד ערוות בהמה (65) — קא משמע לן דאינהו נמי איקרו "ערוה" לענין אמירת דבר שבקדושה כנגד ערוותם, ויש מקור לכך דכתיב [לגבי בני נח, בכרשאית ט כג]: "וערות אביהם לא ראו".

שנינו במשנה: ולא יתכסה לא במים הרעים [סרוחים] ולא במי המשרה ששורים בהם פשתן, מפני סרחונם, עד שיטיל לתוכן מים.

מקשה הגמרא: הרי מי המקוה מרובים הם, וכמה מיא רמי ואזיל כדי לבטלם? (66)

מבארת הגמרא: אלא הכי קאמר "לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל, (67) וכן לא יקרא לפני מי רגלים עד שיטיל לתוכן מים, ואז יקרא, כי כיון שמי הרגלים כנוסים בכלי (68) והם מועטים [ביחס למקוה] אפשר לבטלם בנתינת מים לתוכם.

תנו רבנן: כשיש מי רגלים לפניו, כמה יטיל לתוכן מים — כל שהוא.

רבי זכאי אומר — רביעית. (69)

ידוע שהם מסריחין אסור מה"ת לקרות ק"ש וצריך לתת בהן מים עד שיבטל הסרחון.

67. והיינו אף לרבי אליעזר שזמן ק"ש הוא עד הנץ החמה, ונמצא שמבטל קריאת שמע לגמרי, כי אסור מה"ת לקרא ק"ש במקום מים סרוחים, שדינם כצואה [ראה שו"ע פו ומ"ב ס"ק א בשם פמ"ג]

68. כך פירש רש"י [ד"ה ומי, לבסוף, אבל], אולם הטור ושו"ע [עז] כתבו בין בקרקע בין בכלי.

69. בשלטי גבורים הביא שדעת ריא"ז שאם המי רגלים מועטין מרביעית, די להטיל בהן רוב מים כדי לבטלן, ואין צריך רביעית, וכן דעת הגר"א [עז ב]. אולם המג"א [שב כה] ושו"ע הגר"ז [עז ב] נקטו שגם במועטין צריך להטיל

64. הרוקח [שכג] למד מכאן שאסור לקרות גם כנגד ערוות קטן, וכן פסק הרמב"ם [ק"ש ג טז], והב"י דקדק כך מדברי הרא"ש שלא התיר אלא בעת שעסוק במילה, אך הביא חבל ראשונים שאין איסור אלא מבן תשע שראוי לביאה.

65. פרי חדש [עה ד], והפמ"ג [שם משב"ז א] ביאר ראייתו מסוגיין. אך באורח נאמן [שם ב] נקט שלא יקרא נגד ערות בהמה אלא אם יבטל עי"ז מק"ש.

66. כך פירש רש"י, והיינו שצריך לכך כמות גדולה מאד של מים, אך בתוס' אנשי שם ביאר שהקושיא כיצד יספיק להביאם והרי רוצה לקרות ק"ש קודם הנץ.

וראה בפמ"ג [משב"ז הקדמות עד עט] שאפילו לדעת הרשב"א [בהערה 74] שמי רגלים בכל כמות מהבטלים ברביעית מים, אם

אמר רב נחמן: מחלוקת רבי זכאי ותנא קמא, היא באופן שקדמו מי רגלים בכלי, ונתן את המים לבטלם לבסוף, אבל אם נתן את המים בתחילה, ורק אחר כך הטיל בהם מי רגלים, לכולי עלמא די במים כל שהן, כי כיון שקדמו המים, נמצא שכל חלק של מי רגלים שנפל לתוכן בטל, ומצטרף לבטל את החלק שנופל אחריו. (70)

ואילו רב יוסף אמר להפך: מחלוקת רבי זכאי ותנא קמא, היא באופן שנתן לכתחילה את המים, ורק אחר כך הטיל מי רגלים לתוכם, אבל אם נתן את המים רק לבסוף, דברי הכל צריך לתת רביעית. (71)

ומביאה הגמרא אמר ליה רב יוסף לשמעיה כאשר רצה להתפלל ונצרך למי רגלים, אייתי לי רביעיתא דמיוא, להטיל בהם מי רגלים, כדי לבטלם, והיינו כרבי זכאי, שהרי לתנא קמא כשנותן מים בתחילה די בכל שהן.

תנו רבנן: גרף של רעי ועביט של מי רגלים⁽⁷²⁾, אסור לקרות קריאת שמע כנגדו, ואף על פי שאין בהם כלום, כיון שהם מיועדים לקבל רעי או מי רגלים.

ומי רגלים עצמן, כשהיו מכונסים בכלי אחר [ולא בעביט]⁽⁷³⁾ לא יקרא כנגדן עד שיטיל לתוכן מים.

רביעית דוקא, ובהערה 74 נבאר במה נחלקו.

70. הרמב"ם בפיה"מ ורבינו יונה כתבו, שאע"פ שרבי זכאי סובר שכל חלק של מ"ר בטל במים שקדמו לו, בכל זאת אמר שמטיל רביעית מים לתוך מ"ר לבטלם, והיינו כשנותנם בבת אחת לתוכם. אך הרשב"א כתב שיכול ליתנם מעט מעט, כי הקלו בהם אחר שנפלו בקרקע ואין איסורם מה"ת, וראה הערה 74.

71. יתכן שדעת רב נחמן שהמים מבטלין את המ"ר, ולכן נקט שאם קדמו המים א"צ רביעית, ורב יוסף נקט שלכו"ע רביעית מים מטהרים את המ"ר [וכסברת החכ"צ בהערה 74] ורק כשקדמו סבר תנא קמא שיש בהם גם ביטול, ולכן אמר שבתחילה די בכל שהן.

72. רש"י [ד"ה גרף] ביאר ששניהם כלי חרס, ותוס' [ד"ה גרף] הביאו בשמו שהאיסור משום שבלוע בו מהרעי או מ"ר [ודקדקו מכך שכלי שאינו בולע כגון של זכוכית, מותר]. ומשום כך נקט רבינו יונה שדינם כצואה, והטור [פז] כתב

"שהן כצואה", וכיון שבלוע בו, אפילו אם כפאן על פיהם אסור לקרות כנגדן [שלא כראבי"ה שהתיר כמכוסה, וראה פרישה שהמרדכי התיר בכפאו אפילו בגרף של עץ שבלוע בו].

אך הרמב"ם [ק"ש ג יב] כתב שכיון שייחדן לכך הן כבית הכסא, וביאר הפרישה שנפקא מינה בין ההגדרות לגרף של זכוכית, שאם נחשב כצואה מפני שבלוע בו, זכוכית אינה בולעת ויועיל בה נתינת מים, ואם הוא כבית הכסא, אף בזכוכית לא תועיל נתינת מים.

והרא"ש נקט את שני הטעמים, וכתב הפרישה שמסקנתו משום בליעה, והמג"א [סק"א ע"פ פמ"ג] נקט שלדעתו שהבליעה אוסרת רק בכלי המיוחד לה, שאז אינה נחשבת מכוסה, וראה להלן [כו א הערה 8].

73. תוס' [ד"ה ובלבד] צידדו שבגרף לא תועיל נתינת מים. וכתב המהרש"א שבדיבור הקודם עסקו בעביט זכוכית, ובו אין צריך להטיל רביעית מים, אך בעביט רגיל שיש בו מ"ר צריך לתת מים. והגר"א נקט שדיבור זה הוא המשך לקודם, ונסוב על עביט זכוכית המיועד למ"ר

וכמה יטיל לתוכן מים? (74) — כל שהוא.

רבי זכאי אומר — רביעית.

וגרף ועביט ומי רגלים (75) אוסרים לקרא, בין אם היו לפני המטה, ואינה מפסיקה בינו לבינם, ובין אם היו לאחר המטה, ואף על פי

שהמטה מפסיקה בינו לבינם. (76)

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אם היו לאחר המטה — קורא, כי ההפסק מתיר, אך אם היו לפני המטה — אינו קורא. אבל מרחיק הוא את עצמו ארבע אמות ממי הרגלים, ואז קורא.

שצריך להטיל בו רביעית מים, וכ"כ רבינו יונה בשם תוס'.

והוסיף רבינו יונה שגם בעביט לא מועילה נתינת מים, כי הוא מאוס כצואה, וביאר הפרישה שראייתו ממה שדנו בשיעורי המים לגבי "מי רגלים" ולא לגבי גרף ועביט שהוזכרו קודם.

וכתב הב"י [פז] כי אע"ג שמ"ר עצמן מותרין בנתינת מים, היינו משום שמתערבים בהם ומתבטלים, אך מה שנבלע מהם בעביט אינו מתערב במים, ולכן אסור. והפמ"ג [משב"ז א] הוסיף שאע"פ שמ"ר אסורים רק מדרבנן, עביטן חמור מהן כי דינו כבית הכסא, וראה חיי אדם שאפילו מילאו מים עד שוליו אסור.

והפמ"ג [משב"ז פז ג] דקדק מתוס' שרק בגרף זכוכית לא מועילה נתינת מים, אך בעביט העשוי זכוכית תועיל אף שאינו רחוק יפה. ובכף החיים תמה שהרי תוס' באו להחמיר שאפילו רחוק יפה צריך ליתן לתוכו מים, [ותלוי בגירסאות הנ"ל].

74. הרמב"ם [ק"ש ג ג'] נקט שהנידון כמה יתן "לתוך מי רגלים של פעם אחת", והעלה מכך הרא"ש שאם יש מ"ר של פעמיים צריך ליתן בהם שני שיעורים של מים, וביאר הכסף משנה שטעמו מסברא, שהרי ודאי אין רביעית מועילה לעשר פעמים, ומסתבר שנקבע שיעורה לפעם אחת, והיינו שנקט כי המים מבטלים את המ"ר, והביטול תלוי ביחס כמות המים למ"ר, וכן משמע מדברי רש"י [ד"ה ומין] שרביעית

מועילה רק למ"ר מועטין. [וראה אשל אברהם בוטאטש שאינו נחשב כמבטל איסור, כי ביטולן ככיסויין.]

אולם הרשב"א כתב שרביעית מים מועילה גם למ"ר של כמה פעמים, כי רבי זכאי מודה לסברת תנא קמא שנתנת מים מבטלת תורת מי רגלים — כי כיון שנפלו לארץ ואין איסורם מה"ת, הקלו בהם חכמים ולא חייבו ליתן יותר מים ממ"ר — אלא שסבר שיש להם שיעור ולא כל שהוא, ושיעור מועיל לכל כמות של מ"ר.

וביאר החכם צבי [קב] שרביעית מבטלת כל מ"ר כי יש לה חשיבות מקוה לטבילת מחטין, והיינו שהיא מטהרת את המ"ר. והמג"א [שב כה] נקט שלדעתו תמיד צריך רביעית מים [לטהרה כמקוה], אך הגר"א [עז ב] דחאו וכתב שהרשב"א מודה שהמים מועילים גם לביטול, ואם יש רק מעט מ"ר די במעט מים לבטלן.

75. בשו"ע [פז ג] נקט את דיני ההרחקה דלהלן לגבי צואה ומי רגלים או גרף ועביט, ורב האי גאון המובא ברבינו יונה הזכיר רק גרף, וראה תפארת שמואל על הרא"ש שנקט שהנידון רק במי רגלים.

76. הרא"ה ביאר שמדובר במטה גבוהה עשרה טפחים, ורשב"ג סבר שמועילה להפסיק כמחיצה, ותנא קמא סבר שהפסק מטה אינו מועיל לעשות את מחנהו קדוש, אלא רק מחיצת עשרה של דבר אחר. וראה עוד להלן.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אפילו נמצאים בבית שגודלו מאה אמה, לא מועילה בו הרחקת ארבע אמות, כי כל הבית נחשב כארבע אמות, ולכן לא יקרא עד שיוציאם, או שיניחם תחת המטה, שאז מותר לקרות אפילו הם בתוך ארבע אמותיו, כי הם נחשבים מכוסים במטה. (77)

איבעיא להו: היכי קאמר — מהי כוונת רבן שמעון בן גמליאל?

האם כוונתו שאם הם מונחים אחר המטה קורא מיד, ואם מונחים לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא.

או דילמא הכי קאמר: אם הם מונחים לאחר המטה מרחיק ארבע אמות וקורא, ואם מונחים לפני המטה אינו קורא כלל.

תא שמע כצד הראשון: דתניא "רבי שמעון בן אלעזר אומר: אם הם מונחים אחר המטה קורא מיד, ואם מונחים לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו נמצאים המי רגלים בבית שגודלו מאה אמה — לא יקרא עד שיוציאם, או שיניחם תחת המטה".

תמהה הגמרא: אמנם בעיין, בכוונת רבי

שמעון בן גמליאל, איפשטא. אך לכאורה נמצא ששתי מתנייתא קשיין אהדדי, שהרי הוחלפו בהן שיטות התנאים.

מתרצת הגמרא: איפוך את השיטות כברייתא בתרייתא.

דנה הגמרא: מאי חזית דאפכת את השיטות כברייתא בתרייתא, ולמה לא תאמר איפוך את השיטות כברייתא קמייתא?

מבאר הגמרא: מאן שמעת ליה דאמר במקום אחר (78) ש"כוליה בית כארבע אמות דמי"? — רבי שמעון בן אלעזר היא, והיינו כדבריו כברייתא הראשונה, ולכן עדיף להפוך את השיטות בשניה.

אמר רב יוסף, בעי מיניה מרב הונא: מטה שגובהה פחות משלשה טפחים מהקרקע פשיטא לי שגרף או עביט או מי רגלים המונחים תחתיה נחשבים כטמונים בקרקע, כיון דכלבוד לקרקע דמי, וכיסוי זה מתיר לקרא קריאת שמע כנגדם. אבל אם יש בינה לקרקע שלשה, ארבעה, חמשה, ששה, שבעה, שמונה, ועד תשעה טפחים, ואינה כלבוד, מהו שיחשבו הצואה ומי רגלים או גרף ועביט שתחתיה כטמונים בקרקע? (79)

בגליון הש"ס שהראה ענוותנותו של רש"י שכתב כך במקומות רבים]. אכן רב ניסים גאון הביא מקור לזה מעירובין [כב ב], וראה רבינו יונה וריטב"א שדנו בדמיון הדברים.

79. כך משמע מדברי רש"י [בד"ה פשיטא], והיינו שהנידון על דברי רבי שמעון בן אלעזר "יניחם תחת המטה" ומועילה ככיסוי. וכתב רבינו יונה שלכן גרס רש"י "פחות משלשה ודאי כלבוד" שהרי ודאי הוא כיסוי, וכזה לא דן

77. ראה בסמוך [הערה 79] שהראשונים נקטו כי לדעת רשב"ג המטה מועילה כמחיצה, ואילו לדעת רבי שמעון בן אלעזר היא מועילה ככיסוי. ואם נדון סוגיין רק בגרף ועביט [ראה הערה 75], יתכן שמחלוקם תלויה בהגדרת האיסור [הערה 72] אם דינם כצואה ומועיל להם כיסוי, או שדינו כבית הכסא וטעון מחיצות [של מטה — שאינם מיוחדות לביהכ"ס].

78. רש"י כתב "לא ידעתי היכן הוא" [וראה

אמר לי רב הונא: לא ידענא.

ומוסיף רב יוסף: במטה שהיא גבוהה עשרה טפחים מעל הקרקע ודאי לא מיבעיא לי אם היא נחשבת כיסוי, שהרי מפני הפסק הגובה אינו נראה כמונח תחתיה, וודאי אינו מכוסה.⁽⁸⁰⁾

אמר אביי לרב יוסף: שפיר עבדת דלא איבעיא לך שמטה גבוהה עשרה מהקרקע, שהרי כל דבר שהוא גבוה עשרה טפחים מעל הקרקע נחשב כרשותא אחריתי, ובודאי אינו גורם לדבר המונח תחתיו להחשב כטמון בארץ.

אמר רבא: הלכתא, אם גובה המטה פחות משלשה טפחים מעל הקרקע — כלבוד דמי, והמונח תחתיה נחשב כטמון בקרקע. ואם יש תחתיה משלשה עד עשרה טפחים — היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא, ולא פשט ליה, והרי הוא ספק.

אמר רב: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר שאסור לקרות קריאת שמע בכל הבית שיש בו גרף או עביט או מי רגלים.

וכן אמר באלי אמר רב יעקב ברה דבת שמואל: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר.

ורבא אמר: אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר.

רב אחאי איעסק ליה לבריה אירס את בנו בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא, עייליה רב אחאי את בנו לחופה, ולא מסתעייא מילתא [לא הצליח לבעול], אזל בתריה לעיוני לבדוק מה מונעו, חזא ספר תורה דמנחא במקום ששימשו בו, אמר להו לבי רב יצחק, איכו חשתא לא אתאי סכנתון לברי שיכל למות בעונש עוון זה.

דתניא: בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם⁽⁸¹⁾ כלי בתוך כלי.⁽⁸²⁾

שאם כן פשיטא שיותר, ומה חידש רב יוסף בכך, ולמה הוצרך אביי לסייעו, וצידד שחידשו שמחיצה עושה את מחנהו קדוש אפילו אם הוא בתוך ד' אמות.

והמג"א [פז ד] כתב שדעת תנא קמא שמטה אינה מפסקת אלא אם היא חוצצת מכותל לכותל [ולכן לא הקשה רבינו יונה איך נחלק על רשב"ג]. ותמהו מחצית השקל ומאמר מרדכי למה מחיצה ברוחב ד' טפחים לא תחצוץ, וראה חיי אדם [ג] שהחמיר בצואה ובגרף ועביט כדעת המג"א, והקל במ"ר וכלי שאינו קבוע להם.

81. רבינו יונה והרא"ש ביארו ש"ע ד שיוציאם" נסוב על ספר תורה, ו"עד שיניחם" נסוב רק על תפילין, כי בס"ת לא מועיל כיוסי

רב יוסף [וביאר המג"א פז ד שאף שאין לבוד בכלים, היינו לחיבור, אך מועיל להחשב כסתום ומכוסה].

אך רב האי גאון ביאר שהנידון על דברי רשב"ג ש"אחר המטה קורא מיד" ומועילה כמחיצה, ורב יוסף דן אם מטה בגובה ג' טפחים נחשבת כקרקע כלבוד ואינה מפסקת בינו לגלגל שאחריה, וצריך להרחיק ד' אמות, או שאינה כלבוד ומפסקת. ועוד דן, האם רשב"ג דיבר בכל מטה שאינה לבוד, וסבר שמטה מפסקת ואינו צריך להרחיק, או שדבריו רק בגבוהה עשרה שנחשבת כמחיצה להפסיק.

80. כך ביאר רש"י [ד"ה עשרה], ורב האי גאון ביאר להפך, שמדובר במטה שתחתיה סתומה, ונמצא שהיא מחיצה עשרה. ותמה רבינו יונה

אמר אביי: לא שנו שכיסוי כלי בתוך כלי מועיל לחצוץ ולהתיר לשמש במקומו, אלא באופן שאחד משני הכלים⁽⁸³⁾ הוא כלי שאינו כליין [שאינו מיועד להניח בו את התפילין או הספר תורה], אבל בכלי שהוא כליין, אפילו אם הניחם בעשרה מאנני, והם אחד בתוך השני, כחד מאנא דמי ואינם חוצצים⁽⁸⁴⁾.

בכיסויו,⁽³⁾ אלא צריך לעשות לו מחיצה עשרה טפחים⁽⁴⁾.

מר זוטרא איקלע לבי רב אשי, חזייה לדוכתיה מקום מיטתו דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה, ועביר ליה מחיצה עשרה כדי שיוכל לשמש.

אמר ליה מר זוטרא לרב אשי: אימר דאמר רבי יהושע בן לוי שהרוצה לשמש עושה מחיצה לפני הספר תורה — באופן דלית ליה ביתא אחריןא, אבל מר, הא אית ליה ביתא אחריןא, ולמה ישמש על ידי היתר מחיצה?

אמר רבא: גלימא [בגד] שהניחו אקמטרא, על ארגז של ספרים — ככלי בתוך כלי דמי, כי הגלימא אינה כליין של הספרים.⁽¹⁾

אמר רבי יהושע בן לוי: כשרוצה לשמש מטתו במקום שיש בו ספר תורה⁽²⁾, אין די

אלא רק מחיצה.

אולם הרמב"ם [ס"ת י ז] נקט את ההיתר של כלי בתוך כלי גם לגבי ס"ת, ולהלן [כו א הערה 3] יבוארו ראיותיהם ובמה נחלקו.

82. כתב המשנה ברורה [מ ז] שרק שני כלים צריך להניחם זה בתוך זה, אך פשוט שגם שני כיסויים מועילים, אף שהם מונחים רק זה על גבי זה, ומכסים מלמעלה ומהצדדים ולא מלמטה, וראה בסמוך [דף כו הערה 1].

83. בשו"ע [מ ב] כתב "והוא שאין השני [החיצון] מיוחד להם" והרמ"א כתב שהוא הדין אם הפנימי אינו מיוחד להם, וכתב הבאר היטב שאינו חולק, אלא מבאר את כוונת השו"ע.

84. כתב רבינו יונה שאין צורך ששניהם יהיו כלים שאינם מיוחדים להם, ודי שיצרף כלי אחד שאינו מיוחד להם, וראה ט"ז [מ ב] שהגיה את דבריו.

1. ביאר הרשב"א שרבא חידש שדי בכיסוי הגלימא מלמעלה, אף שאינה כרוכה על הספרים

מכל צידיהם.

2. כתבו תוס' [ד"ה ספר] שדוקא ספר תורה [וחומשים הכתובים על קלף בגלילה בפני עצמם] טעונים מחיצה, אך לשאר ספרים די בכיסוי בעלמא. ורבינו יונה והרא"ש כתבו ששאר ספרים צריך ליתנם בכלי בתוך כלי.

3. כך הובאו דברי ריב"ל בשאלתות דרב אחאי [מה], ומשום כך כתבו רבינו יונה והרא"ש שהיתר כלי בתוך כלי מועיל רק לתפילין, והיינו משום שביארו שריב"ל הצריך את המחיצה כהפסק לתשמיש.

אך הרמב"ם [ס"ת י ז] נקט שכלי בתוך כלי מועיל גם לס"ת, וביאר הגר"א [יו"ד רפב כב] שריב"ל הצריך את המחיצה לכבוד התורה, כגון לישיב ואחוריו כלפיה, אך לצורך תשמיש במקום קדוש די בכיסוי כלי בתוך כלי, כי מפסיק בינו לקודש, וראה בסמוך.

4. לגבי שיעור רחבה כתב החיי אדם [ג יט] שהוא ד' טפחים, ובנשמת אדם הרחיב בוה.